

Over familienamen in/en Nistelrode

Een familienaam of geslachtsnaam is dat deel van een persoonsnaam dat uitdrukt dat de drager lid is van een bepaalde familie. De familienaam gaat meestal over van ouders op kinderen, van de ene generatie op de andere. Het bepaalt voor een belangrijk deel onze afkomst, onze wortels. We vragen ook wel eens: “Tot welke tak van de familie behoort jij? Bende of zedde gij er ok inne van ons?” Wortels en takken, onze stamboom.

De familienaam goed schrijven en uitspreken vinden we vaak erg belangrijk; we corrigeren die vaak meteen als daarin fouten worden gemaakt. Het bepaalt, samen met onze foto en andere gegevens zoals de geboortedatum en -plaats, voor een belangrijk stuk onze identiteit, in paspoort en identiteitskaart.

Zoals gezegd: de familienaam gaat meestal over van ouders op kinderen, van de ene generatie op de andere. De individuele leden van een familie hebben voornamen, roepnamen of bijnamen.

In veel landen, waaronder bijna alle Europese landen, komt de familienaam na de voornaam; daarom noemt men de familienaam vaak de achternaam. In de meeste culturen waar familienamen bestaan is het gangbaar dat de achternaam van de vader overgaat op het kind; in sommige gevallen krijgt iemand echter de familienaam van zijn of haar moeder, of allebei de namen. Naast tradities zijn er van land tot land verschillende wetten en regels voor naamgeving.

Naamvormen

Een naamvorm van een naam is de oorsprong van een naam. Hoe is die oorsprong ontstaan? De naamvorm geldt als een groot deel van de verklaring van een naam. De meeste achternamen kunnen we indelen in één van de volgende vier categorieën:

1. **Afstammingsnaam:** Een naam die aangeeft van wie de naamdrager afstamt, of een andere relatie aangeeft.
 - Patroniem: Naam die aangeeft wie de vader is: bijv. Jansen, Peters, Claasen.
 - Matroniem: Naam die aangeeft wie de moeder is bijv. Mariën, Luyts.
2. **Geografische namen:** Een naam die aangeeft waar iemand vandaan komt of van afstamt of wat er daar groeide.
 - Adresnaam: Naam die een specifieke plaats aangeeft bijv. Van den Berg, Van de Akker, Van de Velden, Van der Heijden, Van de Crommenacker, Van den Elzen/Elsen maar ook Van Nistelrooij, Van Geffen, Van Uden en Van Wanroij. Ook Van der Aa, Van de Wetering, van de Wielen, Verbruggen.
 - Herkomstnaam: Naam die een ruimere herkomst beschrijft bijv. Den Hollander, De Vries.
3. **Beroepsnaam:** Naam die het beroep, een dagbesteding of een veel ruimere bezigheid beschrijft bijv. Timmermans, Smits.
 - Metonymische beroepsnaam: Naam die niet zozeer een beroep beschrijft, maar een voorwerp dat met dat beroep te maken heeft bijv. Bijl voor een houtwerker, Brood voor een bakker.
4. **Eigenschapsnaam:** Naam die een eigenschap beschrijft, zowel fysiek als psychisch, bijv. De Lange, De Wilde, Liefhebber.
 - Metaforische naam: Een naam die is ontstaan doordat de persoon ergens aan deed denken, vaak dieren zoals Vos, De Leeuw.

- Zinwoordnaam: Een veelal opvallende naam die een eigenschap beschrijft, in een soort zinsvorm, vaak met werkwoord: Kijk in de Vegte, De Kwaadsteniet, Zondervan, Niemantsverdriet, Lachniet.
- Vondelingennaam: Naam die werd gegeven aan een vondeling, vaak naar de plaats of tijd waar het kind gevonden werd. *Groen, Vondeling, Gevonden* (tevens zinwoord).

Bij de invoering van de burgerlijke stand beschikte niet iedereen over een vaste achternaam, dat wil zeggen een naam die ongewijzigd van vader op kinderen overgaat. Bij decreten van keizer Napoleon van 20 juli 1808 en 18 augustus 1811 werd bevolen dat alle inwoners van het keizerrijk hun namen moesten laten registreren. Wie geen vaste achternaam had, moest er een aannemen en daarvan een akte laten opmaken. Bij Koninklijk Besluit van 8 november 1825 werd nogmaals het aannemen van een vaste achternaam verplicht gesteld. In Noord-Brabant waren het vooral joodse ingezetenen die een akte van naamsaanneming lieten opstellen. Slechts van zo'n twintigtal plaatsen zijn de registers van naamsaanneming bewaard gebleven.

Als ik naar mijn familienaam kijk dan komen daar door de tijd gezien wat verschrijvingen

voor: Grunsven, Grinsven, Griensven. Oorspronkelijk was de achternaam Griensvenne, genoemd naar een gebiedsdeel onder Den Bosch / Den Dungen waar de orde der Wilhelmiëten, ook wel de monniken van Griensvenne genoemd, het beheer over hadden en dat in pacht werd uitgegeven aan de boeren. Nu nog komen we in Den Dungen daarvan afgeleide straatnamen tegen

zoals Grinsel. Het tijdschrift dat de heemkundekring in Den Dungen uitgeeft heet "het Griensvenneke".

Hanenberg is de familienaam van mijn vrouw. In ons land, o.a. bij Deurne, komen we op kaarten de Hanenberg tegen. Maar ook dichterbij Nistelrode en Boekel, in Loosbroek, vinden we de Hanenberg(h). Jan van Gemert van Heemkundekring De Woijschap uit Heeswijk-Dinther heeft daar in 2012 een

artikel¹ over geschreven. De familienaam komt nu nog veel voor in Nistelrode, Boekel en Geffen, soms met het tussenvoegsel 'van de(n)'.

Loosbroek, een dorp tussen Nistelrode en Dinther, kent de Hanenbergsestraat. De Hane(n)berg(h) verwijst naar een boerderij, gelegen op een heuvel, op de rand van hoog terrein en uitgewaide laagte. Op het kruispunt van 5 wegen lag daar een met grachten en eikenbomen omgeven grote herenboerderij. Of de familienaam Hanenberg van deze boerderij afstamt of dat de boerderij naar de familie werd genoemd, die deze daadwerkelijk eens bewoonde, is (nog) niet duidelijk.

¹ Nr. 2012-2

Ad de Laat, de helaas ons veel te vroeg ontvallen troubadour, bezingt in het rijke dialect, ons dorp Nistelrode. Hij schreef een ode aan ons mooie dorp "Nisseroi", zoals ons dorp nu in de volksmond wordt uitgesproken. Het refrein van het lied heb ik hieronder, in het Nederlands, weergegeven:

*"Tussen Donzel en Menzel, tussen de Loo en de Rekt,
ligt een klein stukje Brabant dat mij altijd weer trekt.
Ik heb er eens leren lopen, voor mijn part wordt ik er oud,
Nisseroi dat is alles, als je dat maar onthoudt. "*

Ad bezingt hier 4 oude uithoeken van Nistelrode, gelegen tussen de 4 windstreken. Donzel in het noorden, Menzel in het zuiden, de Loo in het oosten en de Rekt (geen straatnaam) in het westen. De Rekt en de Rakt, twee namen met slechts een klein verschil, hoorde ik bij ons thuis ook regelmatig voorbij komen. De Rekt was de weg van Nistelrode richting Loosbroek, zo'n beetje vanaf de brug bij het Kantje naar het dorp Loosbroek. De Rakt daarentegen lag in Uden. Je kwam in deze buurtschap als je door de Achterstraat richting Uden / Bedaf gaat. Nu nog komt de familienaam Van de Rakt in Nistelrode voor. Maar we kennen ook andere van Nistelrode afkomstige namen zoals Van Donzel / Donsel en Van Mensel / Menzel.

In mijn kwartierstaten komt de familienaam Van Delst voor. Er is in Nistelrode een straatnaam Delst, vroeger geschreven als D'Elst. Delst of De Els(t) treffen we ook op andere plaatsen zoals in Geffen. In het heemkundig tijdschrift Rosmalla, 2002, jaargang 12, nr. 2 pag. 25-30 wordt door Wim Veekens een artikel gewijd aan de toponiemen De Elst en Spurkt, verwijzingen naar wat er groeide, de vegetatie: elzenbomen en sporkebomen. Het achtervoegsel (-t) verwijst naar het veelvuldig voorkomen van dat wat in het grondwoord wordt genoemd bijv. een bos van elzen en sporken. De familienamen Van Delst en Van de(n) Elzen komen in Nistelrode nog steeds veel voor al zijn zij niet altijd te herleiden tot die plaats, immers houtgewassen komen ook op/in andere plaatsen voor.

In Nederland komt de zwarte els of Alnus glutinosa het meeste voor. Deze wordt tot 35 m. hoog. Het blad heeft 5-8 nerven. De bast eerst glad grijsbruin, later donkergrijs tot zwartbruin gegroefd. Deze els kom je overal tegen. De grauwe els of Alnus incana

wordt 25 m. hoog en het blad heeft 8-14 nerven. De bast is grijs of geelachtig glad, nauwelijks duidelijke schors. Het blad iets spitsler dan de zwarte els. De grauwe els komt zelden voor. Er bestaan kruisingen tussen deze twee soorten.

De els is nauw verwant aan de berken en ook de hazelaar familie met de hazelaar en de haagbeuk.